

K vymezení pojmu textu

V evropské i v americké lingvistice rychle přibývá prací o textu (diskursu, prosluvě), konají se řady konferencí a vydávají se celé edice odborníků se statemi o problematice textu. V tomto však neexistuje dosud pro pojem textu žádná úplně o-
 ecně uznávaná charakteristika. Termínu text se užívá v různých
 znacích, většinou bez přesnějšího ujasnění. Zdá se např., že
 nelze jednoduše zahrnovat pod pojem textu každou posloupnost
 jazykových nebo grafických signálů splňující (gramatické a
 př. i další) podmínky správnosti tvoření, více méně charakte-
 ristické pro daný jazyk; taková posloupnost může být nazývána
 textem sama o sobě, nýbrž spíše ve spojení se svým zmyslem
 nebo obsahem, jak ještě ukážeme. Kromě toho může být patrně
 jen text vhodně uplatňován jen na posloupnosti splňující i
 další podmínky svého vzniku.¹ V každém případě je třeba
 mít všechny uvedené rozdíly v úvahu a hledat vhodná termino-
 logická rozlišení.² Poznamenáme ještě, že nám v této stati půjde
 o text jako jev jazykový, neboť k rozboru problematiky textů
 vědeckých je třeba erudice jiné, než jakou má autoři statí.
 Někdy umělecké jsou zřejmě speciální třídy jazykových textů,
 jejich charakteristika tohoto obecnějšího pojmu může mít svou
 jímavost pro literární teoretiky sama o sobě; přestože umě-
 lecký text není text nejtypičtější.

Petr Sgall

V lingvistice bývá text dosud často charakterizován jako
 "posloupnost vět", což by se přitom specifikovalo, zda má su-
 stávat jako celek (jako jednotný jazykový systém,
 jako výpověď), nebo spíše výskyty vět (výpovědní události).
 Žádná užití termínu text však zřejmě odpovídá v mnoha ohledech
 iše druhému z těchto chápání. Věta totiž existuje jako jednot-
 ný jev daného jazyka nezávisle na tom, zda už někdy byla některým
 mluvčím daného jazyka užitá (vyřčena, např.). Naproti tomu
 výpověď, stejně jako výpovědní událost, neexistuje, dokud nebyl
 některým mluvčím vyřčena (např. up.; text není svým obsahem
 určen, uplatněn, nýbrž je vytvářen. Ostatně větu nelze považo-
 vat za stavební jednotku textu už proto, že v textech se vysky-
 tují i výpovědní události nevětné.³

K vymezení pojmu textu

V evropské i v americké lingvistice rychle přibývá prací o textu (diskursu, promluvě), konají se řady konferencí a vydávají se celé edice sborníků se statěmi o problematice textu. Přesto však neexistuje dosud pro pojem textu žádná úplná a obecně uznávaná charakteristika. Termínu text se užívá v různých významech, většinou bez přesnějšího ujasnění. Zdá se např., že není nejvhodnější zahrnovat pod pojem textu každou posloupnost zvukových nebo grafématických signálů splňující (gramatické a popř. i další) podmínky správnosti tvoření, více méně charakteristické pro daný jazyk; taková posloupnost může být nazývána textem ne sama o sobě, nýbrž spíše ve spojení se svým smyslem nebo obsahem, jak ještě ukážeme. Kromě toho může být patrně termín text vhodně uplatňován jen na posloupnosti splňující i podmínku záměrnosti svého vzniku.¹ V každém případě je třeba brát všechny uvedené rozdíly v úvahu a hledat vhodná terminologická rozlišení.² Poznamenejme ještě, že nám v této stati půjde jen o text jako jev jazykový, neboť k rozboru problematiky textů uměleckých je třeba erudice jiné, než jakou má autor stati. Texty umělecké jsou zřejmě speciální třídou jazykových textů, takže charakteristika tohoto obecnějšího pojmu může mít svou zajímavost pro literární teoretiky sama o sobě, přestože umělecký text není text nejtypičtější.

V lingvistice bývá text dosud často charakterizován jako "posloupnost vět", aniž by se přitom specifikovalo, zda má autor na mysli opravdu věty (jako jednotky jazykového systému, včetně výpovědi), nebo spíše výskyty vět (výpovědní události). Běžné užití termínu text však zřejmě odpovídá v mnoha ohledech spíše druhému z těchto chápání. Věta totiž existuje jako jednotka daného jazyka nezávisle na tom, zda už někdy byla některým mluvčím daného jazyka užita (vyslovena, napsána). Naproti tomu text, stejně jako výpovědní událost, neexistuje, dokud nebyl některým mluvčím vysloven (napsán ap.); text není svým autorem užít, uplatněn, nýbrž je vytvořen. Ostatně větu nelze považovat za stavební jednotku textu už proto, že v textech se vyskytují i výpovědní události nevětné.³

Abychom mohli lépe posoudit různé aspekty této otázky, podívejme se blíže na vztah mezi dvojicemi pojmů věta - text a jazykový systém - fungování jazyka. Je patrně vhodné za prvky jazykového systému považovat ne věty, ale pravidla týkající se větné struktury, a bylo by tedy možné za systémový protějšek textu považovat pravidla týkající se struktury textu.⁴ Toto pojetí však naráží na nesnáze spojené s tím, že právě pravidla týkající se struktury textu pojednávají především o koherenci textu a o hierarchii jeho složek, tedy o jevech tradičně zařazovaných (jistě právem) do stylistiky. A stylistika je právě tou oblastí lingvistiky, která se zabývá primárně fungováním jazyka, jeho užíváním. To, co mělo být protějškem "parolového" pojmu textu v oblasti jazykového systému, náleží pak tedy samo do oblasti fungování spíše než do oblasti systému jazyka.

Do otázek koherence textu ostatně často zasahuje i situace promluvy, takže nevystačíme s jednoduchými formulacemi ztotožňujícími koherenci textu se sémantickou konsistencí.⁵ Pro koherenci textu je důležitá referenční návaznost, o níž bude řeč dále. Charakteristické je ostatně i to, že pravidla týkající se struktury textu často nebývají vázána na určitý jazyk, týkají se stejně češtiny jako němčiny nebo angličtiny. Příklady uváděné v pracích o textové lingvistice jako typické pro některý jazyk jsou zpravidla z jazyků náležejících do vzdálených kulturních oblastí (takže je pak těžké zjistit, do jaké míry jsou dána kulturním kontextem dané zeměpisné nebo historické oblasti a do jaké míry jsou specifická pro daný jazyk). Jindy se takové příklady zase týkají jen okrajových jevů jazykových systémů. Protože termínu gramatika (mluvnická stavba) se užívá pro oblast jevů, které jsou ve svém souhrnu specifické pro určitý jazyk jako systém, domníváme se, že termín textová gramatika zavádí a že snahy po formulování generativních gramatik, které by specifikovaly všechny možné koherentní texty určitého jazyka nejsou nejvhodnějším zaměřením v rámci textové lingvistiky.

V textové lingvistice se, jak známo, projevují dva základní přístupy. Jeden z nich postupuje od toho, co je známo o stavbě věty, ke studiu upletnění výskytů vět v promluvách (můžeme tu uvést badatele, jako jsou Daneš, Hausenblas, Paďučevová, Enkvist, Schmidt, Wunderlich, Bartschová, Brinker, Posner); tento směr se soustřeďuje na pragmatické a dynamické aspekty výstavby textu a zpravidla uvádí svůj výzkum do přímé souvislosti se stylistikou.

Druhý přístup chápe text jako jednotku svým vztahem k jazykovému systému obdobnou větě a při popisu se snaží vycházet z pojmu textu, zachycovat jeho strukturu tak, že rozbírá členění textu na složky (Petöfi, van Dijk, Martemjanov aj.). Z hlediska druhého směru je jistě možné chápat směr první jako jakési "přípravné stadium" pro "skutečnou" textovou lingvistiku, jako určitý přechod mezi tradiční lingvistikou věty a směrem druhým, který sám o sobě předpokládá, že získá rozhodující převahu, jakmile naše poznatky o struktuře textu dosáhnou takového stupně, že bude možné dospět k jejímu relativně úplnému popisu.

Zatím se však nedaří přesvědčivě zachytit stavbu textu prostředky obvyklými pro popis jazykového systému, generativní popisy hloubkové struktury textu jsou často příliš podobné popisům struktury věty⁶ a ani různé jevy týkající se koherence textu nejsou ve druhém z obou směrů dost organicky začleněny do popisu kompetence jazykové. Patří do popisu kompetence sdělovací, která se týká schopnosti mluvčího uplatňovat se ve sdělovacím procesu s pomocí jazykových výrazů, tedy užívání jazyka. Právě to, že text (promluva, komunikát) je jev z oblasti užívání jazyka, a ne bezprostředně z oblasti jazykového systému, je charakteristické pro text ve srovnání s větou nebo posloupností vět.⁷

Dalším důvodem pro toto stanovisko je i to, že identita výrazu zřejmě není dostatečnou podmínkou pro identitu textu.⁸ Považujeme-li za jeden z definujících rysů textu také jeho obsah (popř. smysl, význam), nemůžeme chápat text jako posloupnost vět, jednotek, jejichž struktura je záležitostí systému daného jazyka. Vždyť nejde jen o to, že různé výskyty věty homonymní (Nežeňme se) mohou konstituovat různé texty (užití věty v různém významu). Jde i o to, že význam věty, který obsahuje (v montaguovském pojetí) volné proměnné jako protějšky šiftrů či indexů, nepodává plnou referenční specifikaci objektů, o kterých se mluví. Posloupnost vět nemůže tedy být plně kontrolována co do své koherence, protože prvky jako já, ty, teď, taďy, tento ap. nejsou referenčně určeny. Teprve dané užití věty (s konkrétním mluvčím, posluchačem, okamžikem a místem promluvy) je spojeno nejen s abstraktním významem, ale i se specifikovaným smyslem. Teprve pro posloupnost výpovědních událostí je tedy možné kontrolovat, zda je koherentní v tom smyslu, že šiftry referují k různým objektům jen v určitých vymezených podmínkách (např. ty může svou referenci měnit v textu Ty tu zůstaň, Karle, ty, Jirko, půjdeš se mnou.).

To pak vede k závěru, že např. řeknu-li 2.září 1982 při náhodném setkání v Praze svému kolegovi Dobry den. To máme dnes zase jednou hezké počasí, nebudeme to patrně pokládat za výskyt téhož textu, jako byl obdobný výrok vyslovený jistě již mnohokrát jinými mluvčími na jiných místech.

Budeme-li však požadovat identitu co do smyslu všech indexů v textu obsažených (zejména tedy mluvčího, posluchače, místa a času)⁹, aby bylo možné mluvit o témž textu, pak ovšem o různých výskytech téhož textu v přesném slova smyslu vůbec mluvit nemůžeme. Není to požadavek upřílišněný?

Uvažme nejprve, za jakých okolností můžeme skutečně mluvit (v běžném slova smyslu) o opakování téhož textu, nejen týchž vět. Jak jsme dovodili jinde (viz pozn.4), je tu třeba rozlišovat na jedné straně texty primární (především běžný hovor), a na druhé straně texty institucionalizované (především umělecké, ale i jiné texty psané a ovšem tištěné, a také např. modlitby nebo i příkazy, bez ohledu na to, zda kdy byly zapsány). Reprodukuje-li mluvčí A promluvu mluvčího B, pronesenou v běžném hovoru, pak zpravidla nejde o opakování téhož textu, nýbrž o reprodukci mající podobu nepřímé řeči (kde jsou ovšem šifry změněny, nejde už o původní já, zde atd.). K tomu, aby byl text běžného hovoru skutečně opakován, dochází často za okolností vymykajících se běžné primární rovině komunikace; text např. opakuje mluvčí sám proto, že mu nebylo rozuměno. Všimněme si, že např. prosté opakování pokynu Otevři okno jako celého textu je možné, jestliže se oslovený chová tak, že lze usoudit, že pokyn neslyšel; uvede-li např. argumenty, proč okno otevřít nechce, pak nebudeme pokyn prostě opakovat jako celý text, ale půjde už o začlenění do nového kontextu, např. vyvracejícího platnost oněch argumentů; opakováný pokyn bude tedy částí rozsáhlejšího, neopakovaného textu.

Mohu se ovšem také rozhodnout, když osoba A můj pokyn neprovedla, dát tento pokyn stejnými slovy osobě B. Je otevřenou otázkou, zda potom máme mluvit o opakování téhož textu (i když ty zde má už jinou referenci). Kladná odpověď by znamenala, že buď šifru ty nepřiznáme stejnou důležitost pro otázku identity textu jako šifrům jiným (což by bylo nutné zvlášť odůvodnit), nebo že i výše uvedené výroky o hezkém počasí (na různých místech a v různých dobách) budeme považovat za výskyty téhož textu, což by vedlo ke zmíněným obtížím týkajícím se možnosti kontroly

referenční koherence textu.

Spíše je možné mluvit o opakování téhož primárního textu tam, kde se mění jen některá z koordinát v daném textu deikticky nespecifikovaných, nebo specifikovaných jen zčásti (např. teď jako interval, ne jako okamžik). Nejde-li o pokyn (který obsahuje referenci k adresátovi), nýbrž o konstatování neobsahující zájmeno (ani slovesný tvar) druhé osoby, pak mohu patrně též text opakovat jinému adresátovi, pokud se místo ani okamžik promluvy nezmění způsobem, který by měnil referenci příslušného šiftru; dvojí vyslovení věty Dnes je opravdu aprílové počasí může být považováno za dva výskyty téhož textu, pokud k nim došlo též den (tedy reference slova dnes zůstala stejná); protože tu není obsažena první osoba, máme snad možnost mluvit o témž textu i tehdy, vyslovují-li ho různí mluvčí. Šlo by pak ovšem o dvojí vytvoření téhož textu, ne o jeho dvojí užití (jen ve zvláštních případech tu jeden mluvčí opravdu vědomě opakuje, napodobuje druhého).

U textů institucionalizovaných není možnost opakování (a tedy různých výskytů téhož textu) tak omezena. Různá provedení (recitace, inscenace, rozhlasové přednesení atd.) uměleckých textů, oficiálních projevů atd. jsou jistě různými výskyty téhož textu. Podobně to platí o různých vysloveních téže modlitby, zaříkávadla, pořekadla aj. Musíme tu ovšem rozlišovat různé stupně vztahu mezi "typem" a výskytem; nejde jen o to, že mohou několikrát číst též text, ale mohou to být různé exempláře téhož vydání knihy, nebo různá vydání atd., a podobně různé poslechy téže desky, různé exempláře téhož vydání desky, různá vydání (nahrávky) daného textu čteného týmž mluvčím, různé nahrávky s různými mluvčími atd. Můžeme tedy mluvit i o různých stupních identity textu, ať už jde o větší nebo menší rozdíly relevantní z hlediska uměleckého "provedení" textu, nebo o rozdíly relevantní z hlediska textové kritiky aj.

Různé výskyty téhož institucionalizovaného textu (jeho opakování) zřejmě z lingvistického hlediska přesahují rámec primárního uplatnění textu ve sdělovacím procesu. Rozbor těchto opakování má význam především z hlediska povahy daného textu (umělecká hodnota u textů literárních, přesnost reprodukce u jiných typů projevu). Takový rozbor je ovšem spojen s celou řadou různorodých, a také lingvistických otázek, z větší části dosud otevřených. Vztah mezi textem jako takovým a jeho výskyty však tu nedává podklad pro rozlišení "parolového" textu (výskytu) a "textému" ap.

jako systémové jednotky. Není tu obdoba známého vztahu mezi větou (výpovědí) a výpovědní událostí.

Připomeňme, že ostatně i prostředky delimitace textu jsou často spíše vnější; jen ve specifických případech je začátek nebo konec textu delimitován jazykovými prostředky samými.¹⁰

Referenční platnost čtyř základních indexů (já, ty, zde, teď) je dána právě výskytem, užitím věty. Také u prvků ostatních (zejména u referujících substantiv) je k určení referenční platnosti nutné (s výjimkou výrazů označujících jedinečné objekty a jednoznačných užití anaforických zájmen) vyjít za hranice jazykového systému a opřít se i o momenty pragmatické. Na jedné straně tu jde o to, že posluchač při určování referenční platnosti výrazů užívá své znalosti daného úseku skutečnosti; tak např. věta (uvedená Ů. Dahlem) Do S. měl přijet spisovatel XY, ale vláda mu nedala vízum může být vhodně vyslovena, ví-li posluchač dost o zemi S. i o spisovatelově vlasti, aby poznal, o které vládě se mluví. Na druhé straně je referenční platnost často určena na základě stupňů aktualizovanosti jednotlivých prvků zásoby informací společné mluvčímu a posluchači. Zejména výrazy kontextově zapojené (a tedy především složky tematické) jsou vybírány právě z těch, které referují k objektům, jejichž protějšky ve společné zásobě informací mají aktualizaci vysokou. Řeknu-li Televizor už je opraven, pak posluchač má poznat, o kterém televizoru mluvím, na základě toho, že (jak jako mluvčí předpokládám) určitý televizor je v hierarchii aktualizovanosti v daném okamžiku značně výše než kterýkoli jiný. Obdobná je situace i u výrazů kontextově nezapojených (zejména rématických), mají-li určitou referenci, srov. Opravili televizor.

Sama hierarchie aktualizovanosti se ovšem v průběhu promluvy mění, a to jednak pod vlivem průběhu promluvy samé, jednak i v důsledku změn situace. První z těchto aspektů lze charakterizovat tím, že první výskyt výrazu referujícího k danému objektu (zpravidla rématický a ještě neurčený: Z lesa vyjel jezdec) je spojen s podstatným zvýšením aktualizovanosti daného prvku, jehož tematické užití je pak v dalším textu nasnadě (mluví-li se dále o jezdci bez bližší specifikace, bude to jistě jezdec právě zmíněný).¹¹

Hierarchii aktualizovanosti prvků společné zásoby informací je třeba soustavně studovat z hlediska její proměnlivosti

v průběhu promluvy (diskursu, textu). Vyjděme z předpokladu, že tu jde o částečné uspořádání, kterým je dáno odstupňování aktualizovanosti (aktivovanosti) především mezi některými prvky jednotlivých množin objektů, které mohou být označeny týmž pojmenováním (tedy mezi různými televizory, dále mezi různými jezdci atd., není však vždy určeno, zda prvek odpovídající určitému jezdci je aktivovanější než některý televizor). Můžeme pak předpokládat, že prvek odpovídající vlastnímu rématu posledně vyslovené výpovědi je nejaktivovanější v rámci své třídy (resp. ve všech třídách, do kterých patří: jezdec, muž, člověk, ...). Příští výpovědní událost má už pravděpodobně jiné jádro, a je-li v něm jiný prvek téže množiny, bude nyní aktivovanější než prvek předchozí: Z lesa vyjel jezdec. Uprostřed pole se setkal s jiným jezcem. Ten se zastavil... Zájmeno ten v takovéto pozici označuje druhého z jezdců; významem tohoto zájmena je totiž dáno, že označuje nejaktivovanější prvek dané třídy. Naproti tomu pokračování Zastavil se by nebylo zcela jednoznačné; zájmeno on (v nulovém tvaru nominativu) tu bude primárně chápáno jako odkazující k základu předchozí výpovědi.¹² Podobně by tomu bylo s opakováním substantiva: Jezdec se zastavil. Zdá se, že rozdíl v aktivovanosti obou prvků tu není dost velký, aby mohl - bez užití zájmena ten - sám zajistit, že základem výpovědi se stává aktivovanější z nich.

Ukazuje se tedy, že je třeba hledat míru pro stupně aktivovanosti (a minimální distanci, která musí být přítomna při vhodném užití vět jako Jezdec se zastavil nebo Opravili televizor, aby substantiva byla použita v dané situaci dost jednoznačně). Patrně by bylo možné vyjít tu z elementárních distancí daných aktuálním členěním věty (stupně dynamičnosti lze považovat za řádově jemnější rozdíly, než rozdíl mezi základem a jádrem). Bude tu ovšem nutný soustavný výzkum mezioborový, na rozhraní lingvistiky a psychologie (nebo, chceme-li, výzkum psycholingvistický), jehož nutnou součástí je i zkoumání struktury lidské paměti. Počítá-li se např. v struktuře krátkodobé paměti najít rysy podobné paměti zásobníkové (s tím, že prvek dříve uložený postupně svou aktuálnost ztrácí, alespoň za určitých okolností), pak bude možné říci více i o podmínkách, za kterých může být aktualizovanost natolik snížena, že prvek z krátkodobé paměti vypadne. Jistě tu nepůjde jen o vztahy kvantitativní, ale i strukturní povahy, v souvislosti se strukturou textu (např. ukončení epizody ve vy-

právění může být rozhodující pro "ztrátu aktivovanosti" prvků, které do vyprávění vstoupily v této epizodě).

Z hlediska studia jazykového významu je třeba dodat, že referenční platnost jednotlivých pojmenování je často dána pragmaticky;¹³ jak jsme viděli, platí to nejen o čtyřech základních indexických výrazech (jejichž referenční platnost je v primární jazykové komunikaci určena právě užitím věty), ale také o substantivech (a substantivních skupinách) s delimitačním rysem určenosti,¹⁴ jejichž referenční platnost záleží na okamžitém stavu hierarchie aktualizovanosti ve společné zásobě informací. Z toho vyplývá, že i pravdivostní podmínky věty (které ovšem závisejí na referenční platnosti výrazů ve větě obsažených) jsou podmíněny stavem paměti mluvčího a posluchače v okamžiku užití věty. Dospíváme tedy k závěru, že sémantika přirozeného jazyka nemůže být soustavně popsána bez zřetele k jevům pragmatickým. Neznamená to, že bychom měli kapitulovat před bezbřehou proměnlivostí pragmatické problematiky. Naopak, z předchozích úvah vyplývá, že stojí zato snažit se konečnými prostředky popsat ty pragmatické jevy, jejichž relevance pro významovou stavbu věty je strukturně podmíněna; a to jsou právě jevy z oblasti výstavby textu. Text má svou strukturu, i když její povaha je jiná než povaha struktury větné: nejde tu o obecnou závaznost specifických pravidel jako v gramatice, nýbrž o soustavu prostředků a postulátů umožňujících účinné využití jazykových struktur pro stylisticky specifické podmínky textů různých druhů.

P o z n á m k y

1 Srov. např. D.Viehweger, Zur semantischen Struktur des Textes, Probleme der Textgrammatik 2, Studia grammatica 18, Berlín 1977.

2 Sám termín 'text' není nejvhodnější a jeho dnes rozšířené užívání je spojeno se ztrátou určitých distinkcí (srov. 'verbální komunikát' K.Hausenblase, Zu einigen Grundfragen der Texttheorie, ve sb. uved. v pozn.1, 147-158).

3 Viz např. M.A.K.Halliday a R.Hasanové, Cohesion in English, Londýn 1976, zejm. odd. 7.1.1. Otázka, čím se řídí

členění textu do jednotlivých výpovědních událostí, zůstává jednou ze základních otázek syntézy textu, viz nyní J.Horecký, *Základy jazykovedy*, Bratislava 1978, s.89n.

4 Srov. P.Sgall, *O pojęciu tekstu*, ve sb. *Semantyka tekstu i języka*, red. M.R.Mayenowa, Wrocław 1976, 7-16.

5 Takové zjednodušení kritizují J.a Ö.Dahlovi ve sb. *Probleme und Perspektiven der neueren textgrammatischen Forschung 1* (red. Ihwe a kol.), Hamburk 1974, s.122n; o vztahu k logickému pojmu konexnosti píše W.Marciszewski, *Syntaktische Konnexität und Textkonnexität*, ve sb. uved. v pozn.1, 173-180.

6 Na tento zjevný nedostatek některých "textových gramatik" poukazuje např. H.Isenberg, *Texttheorie und Gegenstand der Grammatik*, *Linguistische Studien A 11*, Berlín 1974; podobně se vyslovují M.Dascal a A.Margalit ve sb. *Probleme und Perspektiven* (viz zde pozn.5), s.125, a také K.Brinker, *Zur Gegenstandsbestimmung und Aufgabenstellung der Textlinguistik*, ve sb. *Text vs. Sentence* (red.J.S.Petöfi), Hamburk 1979, zejm.s.4n, upozorňuje, že vztahy mezi částmi textu jsou zásadně jiné než vztahy mezi větnými členy uvnitř věty.

7 Viz též T.M.Nikolajeva, *Lingvistika teksta*, ve sb. *Novoje v zarubežnoj lingvistike 8*, Moskva 1978, zejm.s.18-23; také E.Agricola, *Textstruktur - Textanalyse - Informationskern*, Lipsko 1979, rozbírá text především jako prvek sdělovacího procesu.

8 M.R.Mayenowa, *Poetyka teoretyczna - Zagadnienia języka*, Wrocław 1974, 254n, pokládá totožnost mluvčího za nutnou podmínku koherence textu, a stejně i totožnost posluchače.

9 Tím není dotčeno např. střídání mluvčích v dialogu.

10 Viz T.Dobrzyńska, *Delimitacja tekstu pisanego i mówionego*, ve sb. *Tekst - Język - Poetyka*, red. M.R.Mayenowa, Wrocław 1978, 101-118.

11 Tuto problematiku zpracovává u nás především Fr.Daneš, viz (vedle jeho prací o tematických posloupnostech) jeho stať ve *Slově a slovesnosti* 40, 1979, č.4, kde rozbírá i různé možnosti anaforické návaznosti bez plné identity označovaných objektů. Pro rozbor struktury textů básnických je tento přístup stejně plodný, jak ukázal a podrobnou analýzou textů doložil M.Červenka, *O tematycznym następstwie*, ve sb. *Tekst i język*, red.M.R.Mayenowa, Wrocław 1974, 85-105.

12 Je však možné i chápání, při kterém zájmeno on odká-

zuje k jejímu jádru; podrobnější rozbor anglických příkladů tohoto druhu podávají Halliday a Hasanová ve své knize (viz zde pozn.3), s.311n.

13 Jak dovozuje J.Lyons, Semantics, Londýn 1977, s.657, reference je u určených substantivních skupin vždy založena na deixi, tedy na prvku pragmatickém.

14 Termínu určenost (se zahrnutím určitosti) tu užíváme ve smyslu operátoru Un Z.Hlavsý, Denotace objektu a její prostředky v současné češtině, Praha 1975, zejm. s.14 a 27n.

Gall